

Şeir hər zaman insanın daxili aləminin ən sirli və dərin qatlarına açılan bir pəncərə olub. Klassik lirika, adətən, sevgi və həsrət hisslərinin emosional təsviri ilə məhdudlaşsa da, bəzi müəlliflərin yaradıcılığı bu sərhədləri aşaraq fərdi kədər ümumbəşəri fəlsəfi bir narahatlığa çevirir. Azadə Novruzovanın poeziyası da məhz bu qəbildəndir. İlk baxışda güclü sevgi, ayrılıq və nisgil hisslərini təsvir edən bu şeirlər, əslində lirik qatın altında insanın varlığı, mənası və kainatdakı yeri haqqında fundamental fəlsəfi düşüncələr gizlədir.

Şairənin sərbəst şeir forması və simvolik dili sayəsində fərdi ağır, Vətən həsrəti, ontoloji natamamlıq və ilahi eşq arayışının kəsişdiyi mürəkkəb bir mənavi səyahətə çevrilir.

Bu təhlilin əsas məqsədi Azadə Novruzova poeziyasının səthindəki lirik pərdəni aralayaraq, onun dərinliyində gizlənən eksistensial kədər, Varlığın Birliyi (Vəhdəti-Vücut) fəlsəfəsi, milli ruh və fərdin bütövlüyə qayıtmaq arzusunun formalaşdıran əsas fikirləri və bədii vasitələri araşdırmaqdır.

Azadə Novruzovanın şeirləri ilk oxunuşda güclü sevgi, ayrılıq və nisgil hisslərini təsvir etsə də, əslində bu lirik qatın altında insanın varlığı, mənası və kainatdakı yeri haqqında fundamental fəlsəfi düşüncələr gizlədir. Şairənin poeziyası fərdi kədər ümumbəşəri bir narahatlığa yüksəlir və oxucunu daxili dünyasında dərin bir səyahətə çıxarır.

Bu poeziyanın fəlsəfi əsasını insanın natamamlıq və bütövlüyə qayıtmaq arzusu təşkil edir. Şairənin həsrəti adı da rıxmaq yox, varlığın ilkin tamlığına qayıtmaq arzudur. O, özünü daima parçalanmış, "yarımcı" hiss edir və sevgilinin yoxluğunda bütünlüyünü itirir. Mənavi və milli mənada isə bu natamamlıq Vətən mövzusunda təcəssüm olunur. Şairə öz varlığını Vətənin bütövlüyü ilə şərtləndirir və fərdin öz kimliyini yalnız bütöv bir məkanda tapa biləcəyini ontoloji həsrətini dilə gətirir:

Ovum-ovum ovulub
Bircə çimdik toz olmuşam.
... Vətən bütövlənəndə
Qatarsan Araz suyuna!"

Şeirlərin mistik qatı isə insanın Tanrıya qovuşmaq arzusunun və kədər vasitəsilə mənavi yüksəlişi əks etdirir. Ən dərin mistik ifadə Vəhdəti-Vücut (Varlığın Birliyi) ideyasından qaynaqlanır:

Bu nə eşq, bu nə sevdə
bu nə delilik Allah?
Yığış gəl bizə, Səndə!
Yer, göy Biz olaq Allah!

Bu, şairənin öz varlığını Mütəq Varlıqla birləşdirmək istəyini göstərir. Digər tərəfdən,

şairə dərdi məhv edici qüvvə kimi yox, mənavi inkişafın şərti kimi qəbul edir. Dərdin "güllənməsi" onun mənavi mahiyyət doğuran bir proses olduğunu göstərir:

Təzə dərdi məlhəm bilib,
Köhnə dərdin üstə sərdim.
Gülləndi dərdim.
İlahi, gəl, dərd güllünü,
Güldü dərdim.

Azadə Novruzova poeziyası fəlsəfi fikirləri birbaşa ifadə etmək əvəzinə, güclü, rəmzi obrazlar vasitəsilə çatdırır. Bu simvollar şeirlərin həm emosional, həm də ontoloji (varlıqla bağlı) yükünü artırır və şairənin mənavi dünyasını daha dərinlən açıq.

Şairənin poeziyasında Yağış ikiqat mənə daşıyır. Bir tərəfdən, bu, ruhu təmizləmək və xilas etmək üçün dilənən ümididir:

Yağış ol, ələn üstümə
quruyum
gün çıxanda.

"Yağış qadın" obrazı isə daha mürəkkəbdir; bu, Yağışın özünün şəxsiyyətə qazanmış, kədərli forması, yeni üzü açılmayan səmanın və üşüyən ruhun simvoludur.

Hələ də o küçədə
dayanıb boynubükük,
yenə gözləri dolub.

Göyün üzün aç, Allah!
Üşüyür, Yağış qadın!

Bu obraz fərdin kədərini təbiətin kədərini eyniləşdirilməsi deməkdir.

Qırmızı qərənfil ənənəvi sevgi simvolu olsa da, Novruzovanın şeirində qırmızı rəng ağır, qan və dərin kədərlə birləşərək yeni bir mənə kəsb edir. Qərənfillər burada şairənin öz göz yaşlarının və ya həsrət hisslərinin təcəssümüdür:

Gözlərimdən boylan
Qırmızı qərənfillər
Ağlamaqdan yoruldu.

"Ağlamaqdan yorulmaq" ifadəsi həsrətin, gözləməyin və dözməyin tükəndiyini göstərən eksistensial tükənmənin simvoludur. Həmçinin, ölmüş sevgini qəlblərində gömən bu qırmızı rəngdə dərin bir nisgil var:

Oy qəlbimi, elə ordaca göm,
Bu kimsəsiz ölünü.

uyusun qırmızı məzarında...

Nəhayət, şeirlərdə təkrarlanan Dağ obrazı fiziki çətinlikdən çox, mənavi maneənin və ya

"Güllənən dərdin" poeziyası: Azadə Novruzova poeziyasında fərd və Vətən bütövlüyü fəlsəfəsi

Tanrının ucalığının simvoludur. Dağ, fərdin məqsədinə çatmaq üçün aşmalı olduğu bir sınaqdır və şairənin ilahi Varlıqdan icazə istəməsi bu sınağın təkə fiziki güclə deyil, ilahi iradə ilə bağlı olduğunu göstərir:

İlahi bu dağ, nə dağ?

Yarım, gəlimmə, sən de?

Bütün bunlar göstərir ki, Azadə Novruzova sadəcə obrazlardan istifadə etməklə belə, onlara çox qatlı fəlsəfi və emosional mənalar yükləyir. Onun simvolları poeziyasını təkə lirik yox, həm də dərk edilməli, analiz edilməli bir mətnə çevirir.

Azadə Novruzovanın poeziyasını fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri də onun sərbəst və modern tərzdə yazılmış dilidir. Sərbəst forma Novruzovaya ontoloji və eksistensial sualları daha təbii və bəzəksiz bir şəkildə ifadə etməyə imkan yaradır. Misraların uzunluğu fərqli duyğuların və ya fikirlərin ifadəsinə xidmət edir:

Gələn-gedən nəfəsim

Yenə səssiz pıçıld

Gecənin qulağına.

Şairə fəlsəfi fikirləri qabartmaq üçün tez-tez bədii təzadlardan (antitez) və paradokslardan istifadə edir. Həyat və ölümdən, kədərdən bəhs edərkən belə, o, təzadlı və paradoksal obrazlar yaradır. Məsələn, "gülən dərd" təzadı dərdi qəbul etmək və onu mənavi inkişafın, yeni "güllənmənin" mənbəyi kimi görmək fəlsəfəsini ifadə edir:

Dönə- dönə baxa bilim
güllən dərdimə.

Azadə Novruzova sadəcə gündəlik danışq dilinə aid sözləri götürərək onlara metafizik və simvolik mənalar yükləyir. Məsələn, "Həsrətdən hana qurub... ilmə-ilmə toxudum" misralarında əməyə aid olan sözlər "Vətən arzusunun" yaradılması prosesinə tətbiq edilir.

Azadə Novruzovanın poeziyasında Vətən sevgisi mərkəzi mövzulardan biridir və bu sevgi sadəcə emosional bağlılıq deyil, çox dərin fəlsəfi və ontoloji (varlıqla bağlı) mənə daşıyır. Şairənin Vətənə olan münasibəti onun yaradıcılığının xüsusiyyəti dərin və mürəkkəb qatını təşkil edir. Novruzova üçün Vətən, sadəcə yaşadığı ərazi deyil, öz varlığının və kimliyinin ayrılmaz hissəsidir. Şairə Vətənin, xüsusən də Arazın hər iki tayının natamamlığını öz şəxsi varlığının natamamlığı kimi hiss edir. Bu, onun poeziyasında "ontoloji həsrət" adlandırığımız mərkəzi fikirdir, yeni fərdin bütövlüyü Vətənin bütövləşməsi ilə şərtlənir.

O, Vətən tam olmayınca özünü
kamil hiss edə bilmir:

Ovum-ovum ovulub,

Bircə çimdik toz olmuşam.

Gülüm, gəl 'Xəlvət'ində gizlət məni...

Vətən bütövlənəndə

Qatarsan Araz suyuna!

Vətən sevgisi, itirilmiş torpaqlar və tarixi ədalətsizliklər səbəbindən dərin kədər və kollektiv ağır ilə bağlıdır. Şəxsi kədər anından milli faciəyə keçid bu mövzunun ən güclü ifadələrindən biridir: "Bu gecə yuxumda bir uşaq ağlayırdı, / Xocalıdan... / Cəsədi qar içində. / Yiyəsi ölmüşdü, / Ortalıqda qalmışdı, dünyal!" Bu misralarda Vətən sevgisi faciənin əbədiyi və dünyanı ittiham edən bir harayı ifadə edir. Həmçinin, Vətən sevgisinin ayrılmaz hissəsi olan qaçqın və köçkün taleyi də öz əksini tapır.

Bütün bunlarla yanaşı, Vətən sevgisi keçmişdəki ağır ilə yaşasa da, gələcəyə, Qələbəyə və bərpa olunacaq ədalətə böyük ümidlə bağlıdır. Şairə Vətənin bütövlüyü və zəfər anını böyük bir coşqu ilə qarşılayır və bu sevgi coğrafi olaraq mövcud Azərbaycan Respublikasının sərhədlərindən daha geniş, Bütöv Azərbaycan ideyasını əhatə edir:

Həsrəti ilə yandıqımız

Təbriz, Zəngəzur,

Göyçəmiz,

Bütöv Azərbaycanımız!

Vətənə qayıtmaq, sadəcə

yaşamaq deyil, torpağı bərpa etmək və əzizləməkdir:

Gül əkək, çiçək bitirək.

Dörd bir yanın Cənnət edək.

Azadə Novruzovanın poeziyasında Vətən sevgisi, beləliklə, şəxsi nisgilin milli şüura yüksəldiyi, varlıq axtarışının təməlinə duran, əzizləyici, ağırlı və eyni zamanda qətiyyətli bir sevgi formasıdır.

Azadə xanımın şeirlərində təsvir olunan insanı eşq və sevgi ilk baxışda adi görünü bilər, lakin əslində bu eşq də dərin fəlsəfi və mistik mənalarla yüklənmişdir. Şairənin eşqi adi romantik münasibətdən çox, varlığı dərk etmə vasitəsinə çevrilir. Bu eşq daha çox ayrılıq və həsrət fonunda təsvir olunur. Ayrılıq sadəcə fiziki yox, insanın öz varlığının itirilmiş hissəsini axtarması kimi qəbul edilir, çünki sevgili şairənin "bütünlüyü" tamamlayan hissədir. Şairənin təkbaşınalığı isə bu ayrılıqla birgə bir varlıq cəzası kimi yaşanır:

Gəlməsən qınamaram

Heç küsmərəm də.

O qədər ayrılıqlar var...

Bizimkinə şükür deyərəm...

...ayrılıqlar xarabasının
orta göbündə doğulmuşuq...

Bu misralar ayrılığın şairənin varlıq şərti olduğunu, sanki tələyin öncədən yazılmış hissəsi olduğunu göstərir. Kədər o qədər güclüdür ki, fiziki məhv olma təhlükəsi yaradır:

Sıxsam gözlərimi dənizə
gəmilər boğulacaq
balıqların donu daralacaq...

Göz yaşlarının gəmiləri boğması təsviri, ayrılıqdan doğan kədərini adi bir hissə deyil, bütün kainatın strukturunu poza biləcək qədər güclü bir fəlakət olduğunu vurğulayır.

Azadənin şeirlərindəki insanı eşq tez-tez ilahi eşqlə qarışır, sevgili Tanrının bir təcəssümü və ya bütöv varlığın açarı kimi qəbul edilir. Sevgiliyə olan sevgi dini ayınlarla, zikr ilə eyniləşdirilir, bu da sevgilini dünyəvi həddən çıxarıb mənavi bir məqama qaldırır:

Yatmamışam gecəni

Oturub səhərcən

Adını zikr etməmişəm

Dilim ucu qabardı.

Bu, şairənin sevgilini özünə bir növ mənavi qible seçdiyini göstərir. Eşq həm də idealin arzu olunmasıdır, yeni varlığın məqsədi kimi dilənir:

İstəklərim sıralandı...

Növbə yetdi öz könlümə.

Gülüm səni bu könlümə yaradıldım.

Yeni deyimlərlə kifayət qədər zəngin olan Azadə Novruzova poeziyası fəlsəfi fikri birbaşa bəyan etmədən, sərbəst şeirin çevikliyi, güclü bədii təzadlar və gündəlik dilə yüklənmiş metafizik mənalar vasitəsilə çatdırır. Onun bədii dili bu kədərli, lakin ümid dolu varlıq axtarışını oxucuya daha təsirli və yaddaqalan bir şəkildə çatdıran əsas alətdir.

Sonda məni öz sehrli dünyasına aparıb kifayət qədər düşüncələrə dalmağa vadar edən Azadə Novruzovaya poeziyasının dərinlikləri üçün təşəkkür edir, ona bu çətin və keşməkeşli, lakin işıqlı yolda tükənməz ilham, qəlbini tamlığını tapmaqda yeni zəfərlər və yaradıcılığında hələ çox möhtəşəm "gülən dərdlər" arzulanıram. Qoy bu cəsarətli və fəlsəfi səs oxucularını daima mənavi bütövlüyə doğru aparsın.

Şəmsi Qoca

şair-publisist,

Qərbi Azərbaycan

İcması Aparatının elmi işçisi